

*Xatirə Qəhrəmanova
AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun
“Azərbaycan diasporu” şöbəsinin elmi işçisi
E-mail: xatira.qahramanova.71@mail.ru*

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN UKRAYNADA XARICI SİYASƏTİNİN İCMALI

Açar sözlər: Diaspora, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, Azərbaycan ictimaiyyəti, mübadilə, diplomatik əlaqələr

Ключевые слова: Диаспора, Азербайджанской Демократической Республики, Азербайджанская общественность, обмен, дипломатические связи

Key words: Diaspora, Azerbaijan Democratic Republic, Azerbaijani people, exchange, diplomatic relations

XX əsrin əvvəllərində Ukraynada təhsil alan azərbaycanlı tələbələrin sayında Ukrayna ictimaiyyəti Azərbaycan haqda, Azərbaycan ictimaiyyəti isə Ukrayna haqda məlumatlanmağa başlamışlar. XX əsrin əvvəllərində baş verən geosiyasi proseslər nəticəsində Rusiyada çar hakimiyyəti devrildi. Hakimiyyətə bolşeviklər gəldi. 1918-ci il yanvar ayının 25-də Ukrayna Xalq Respublikasının yaradılması ilə Ukrayna xalqı, həmin ilin mayın 28-də Şərqdə ilk demokratik dövlət olan AXC-nin yaradılması ilə Azərbaycan xalqı uzun illərdən bəri davam edən çar əsarətindən azad oldu. 1918-ci ildə rəsmi olaraq UXR hökuməti və AXC hökuməti nümayəndəliklərinin mübadiləsi barədə razılığa gəlinmişdir. Buna əsasən 1918 ilin 20 iyulunda Aleksey Kulinskiy Ukrayna hökumətinin Tiflisdəki general konsulu (Gürcüstanda, Ermənistanda və Azərbaycanda səlahiyyətli nümayəndəsi) təyin olunmuşdu. Bir qədər sonra Ukraynada hakimiyyətə gələn yeni hökumət tərəfindən 26 yanvar 1919-cu ildə Qafqazda Fövqəladə səlahiyyətli diplomatik nümayəndəlik - general konsulluq yaradılmışdır. Bu diplomatik nümayəndəliyə İvan Kraskovski başçılıq edirdi. General-konsulluğun səlahiyyətləri Gürcüstan (8 may), Ermənistan (16 may) və Azərbaycan (5 avqust 1919 il) hakimiyyətləri tərəfindən tanınmışdır [1. s.47; 20-21].

Lakin həmin ərəfədə Ukrayna Xalq Respublikasının Sovet Rusiyası ilə apardığı müharibə səbəbindən maddi imkanlarının məhdud olması nəticəsində Ukraynanın Qafqazdakı General-konsulluğunun Bakıdakı nümayəndəliyinin işini təşkil etmək mümkün olmamışdır. Bu səbəbdən belə bir ideya yarandı ki, konsul vəzifəsinə Azərbaycanda yaşayan ukraynalı təyin olunsun və yalnız karguzarlıq (konselyariya) xərcləri ödənilsin. Nəticədə 23 avqust 1919-cu ildə bu vəzifəyə A.Golovanyu təyin olundu. Onun səlahiyyətləri 8 oktyabr 1919-cu ildə Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən tanındı. O bu vəzifədə çox işləmədi – işin az, yaşının isə çox olduğuna görə tezliklə bu vəzifədən imtina etdi.

İ.Kraskovskinin Bakıda səfərdə olduğu zaman onun xahişi ilə şəxsi dostu və Azərbaycan parlamentinin yerli Ukrayna radasının deputatı Vasiliy Kujimov Bakıda vitse-konsul vəzifəsinə təyin olundu (bu müraciət 18 oktyabrda Azərbaycan səfirliyinə təqdim olunmuşdur və 1 yanvar 1920-ci ildə buna razılıq verilmişdir). [2. s.275]

Vasiliy Kujimov aktiv şəkildə işə başladı. O Azərbaycanda yaşayan 20 minə yaxın Muğan ərazisində yaşayan ukraynalıların vəziyyətini araşdıraraq onların ağır sosial durumda olduqları qənaətinə gəlir və onun təşəbbüsü ilə Azərbaycan hökuməti onlara 750 min rubl məbləğində maddi yardım ayırır. Həmçinin yerli idarəetmə orqanları tərəfindən ukraynalılara kənd təsərrüfatı fəaliyyətinə yaxşı yararlı torpaq sahələrinin ayrılmasına nail olur. 1920-ci ilin mart ayında Kujim Ukrayna Respublikasına ezamiyyətə yollanır və aprel ayında Sovet Rusiyasının Azərbaycanı işğal etməsi səbəbindən artıq Bakıya geri qayıda bilmir.

Azərbaycanın Ukraynadakı Komissarlığı Kiyevdə 10 oktyabr 1928-ci ildə yerli milli özünüidarəetmə orqanı kimi yaradılmışdır.[3.s.62-63] Komissarlığın məqsədi Ukrayna Respublikasında yaşayan azərbaycanlıların hüquqlarını və maraqlarını qorumaq idi. Komissar vəzifəsində Cəlil Sadıxov, onun köməkçisi Yusif Salehov, katiblər Mir Cəlal Mirtağıyev və Cahangir İsmayıl oğlu Həmzəyev olmuşdur.

Əlimərdanbəy Topçubaşovun qızı, Sara xanımın həyat yoldaşı Əli Əşrəf Sultanov və onun əmisi oğlu Məmməd Tağı Sultanov da Komissarlığın yaranmasında həmçinin iştirak ediblər.

Azərbaycan nümayəndəliyi tərəfindən Ukrayna hakimiyyətinə müraciət olunmuşdu ki, azərbaycanlılar Ukraynanın Silahlı Qüvvələrində hərbi qulluğa çağırılmasınlar, həmçinin onlara Azərbaycan vətəndaşlığını təsdiqləyən vəsiqələrin paylanmasına başlanmışdır. 19 noyabr 1918-ci ilə qədər Komissarlıq tərəfindən 110 ədəd vəsiqə əsasən Kiyevdə azərbaycanlılara paylanmışdır. Vəsiqə alanların hamısı hərbi qulluqdan azad olunurdu. Bunların içərisində Kiyevin M.Vladimir Universitetinin tibb fakültəsinin tələbəsi, görkəmli azərbaycanlı cərrah, alim, akademik, MEA Eksperimental Cərrahiyyə İnstitutunun təsisçisi - Mustafa Topçubaşov və 1918-ci ilin əvvəllərində İranın Ukraynadakı konsulluğunda katib vəzifəsində işləmiş Cəlil Sadıxov da var idi.

1918-1920-ci illərdə Azərbaycanın Ukraynadakı Komissarlığının komissarı Sadıqov Cəlil Həci Məmməd oğlu 22 dekabr 1888-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. 1909-1910 illərdə M.Vladimir adına Universitetin tibb fakültəsində ali təhsil almışdır. 1910-cu ildən etibarən Kiyev Politeknik İnstitutunun Kimya fakültəsində təhsil almışdır. Komissarın köməkçisi Salehov Yusif bəy Hacı Rza oğlu və Komissarlığın katibləri Mir Cəlal Mirtağıyev və Məmməd Tağı Sultanov 1910-cu illərdə M.Vladimir adına İmperator Universitetinin tibb fakültəsində oxumuşlar.

Komissarlığın İkinci katibi Cahangir İsmayıl oğlu Həmzəyev 1886-cı ildə Gəncə şəhərində anadan olub, 1910-cu ildə Yelizavetpol gimnaziyasını, 1910-1914 illərdə M.Vladimir adına Universitetin hüquq fakültəsini bitirmiş və Kiyev şəhərində yaşamışdır. Tiflisdə varlı bəy ailəsində dünyaya göz açan Əli Əşrəf Sultanov Moskva Universitetində təhsil almışdır. Onun həyat yoldaşı Sa-

ra xanım AXC parlament sədri Əlimərdan bəy Topçubaşovun qızı olub. Əmisi oğlu Məmməd Tağı Sultanovda dipkuryer kimi çalışırdı və onun əslisi Şamaxıdan idi. Qeyd etdiyimiz kimi, Məmməd Tağı Sultanov 1910-1914-cü illərdə M.Vladimir adına İmperator Universitetinin tibb fakültəsində oxumuşdur. Birinci Dünya müharibəsi iştirakçısı olan Tağı, iki dəfə «Müqəddəs Georgi» ordeninə layiq görülmüşdür. Bolşeviklərin Azərbaycanda hakimiyyətə gəlişindən sonra Əli Əşrəf Sultanov ailəsi ilə birlikdə Parisə gedir, Məmməd Tağı Sultanov isə Naxçıvana gedir. 1920-ci ildə Zəngəzurda döyüşdə iştirak edib, bəzi səbəblərdən İrana qaçmış və sonra yenidən qayıtmışdır. 1930-cu illərdə Naxçıvanda tibb müəssisəsində rəhbər vəzifədə çalışmışdır. (1930 ildə Məmməd Tağı Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin anasının həkimi olmuşdur). O repressiya olunmuş və 8 il məhbus həyatına məhkum olunmuşdur. N.Xruşşovun hakimiyyəti dövründə amnistiya almışdır [4. s.625-630].

1918-1920-ci illərdə Azərbaycan-Ukrayna diplomatiyasının yaradıcıları haqqında söz aşarkən UXR-in Bakıda vitse-konsul vəzifəsində çalışan Mir Əbülfətəxan Rzaxan oğlu Talışinski barədə də məlumat vermək istərdik. O, 19 sentyabr 1885-ci ildə Bakı quberniyasının Lənkəran şəhərində bəy ailəsində anadan olub. 1909-cu ildə Bakıda oğlanlar üçün gimnaziyanı bitirmişdi. 1909-1916-cı illərdə M.Vladimir adına Universitetin tibb fakültəsində oxumuşdur. Universitet illərində ciddi şəkildə elmlə məşğul olmasının nəticəsi olaraq o, sonrakı fəaliyyəti zamanı Ukrayna və Azərbaycan ictimaiyyətinə ləyaqətlə xidmət etmişdir. 1917 ilin mart ayında Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin Xarkov Hospitalında ordinator, aprel ayında vətənə qayıdan kimi, Bakı Şəhər Klinik Xəstəxanasında cərrahiyyə şöbəsində işləməyə başlamışdır. 1920-ci ildən BDU-nun ümumi cərrahiyyə kafedrasında çalışmışdır. 1930-cu ildə N.A.Semaşko adına Xəstəxana Travmatologiya şöbəsinin əsasını qoyub. 1935-ci ildə ilk dəfə olaraq Azərbaycan dilində Tibb İnstitutunun tələbələri üçün travmatologiya üzrə tədris nəşri çap etmişdir. O, 1937-ci ildə tibb elmləri doktoru və 1939-cu ildə isə professor olmuşdur. 1938-1944 illərdə həkimlərin təkmilləşdirmə Azərbaycan İnstitutunun Travmatologiya-ortopediya və Hərbi-Səhra Cərrahiyyəsi kafedrasının müdiri vəzifəsində işləyib. Eyni vaxtda Böyük Vətən müharibəsi dövründə Hərbi Hospitalın baş cərrahı olmuşdur [5ww].

Müharibədən sonra Travmatologiya və Bərpaedici cərrahiyyə üzrə Bakı Elmi-Tədqiqat İnstitutunu yaratmışdı. O, 21 dekabr 1949-cu ildə Bakıda vəfat etmişdi.

3 noyabr 1918-ci ildə, “Azərbaycan” qəzetində çap olunmuş məlumata əsasən AXC hökumətinin 1 noyabr 1918-ci il qərarı ilə Yusif Vəzir Çəmənəminli AXC-nin Ukrayna, Polşa və Kırmda səfiri təyin olunur. Diplomatik nümayəndəliyin əsas məqsədlərindən biri Azərbaycanı Ukrayna ictimaiyyətinə tanımaq idi. Bu məqsədlə Azərbaycanın tarixi, ədəbiyyatı, mədəniyyəti, ticarəti və iqtisadiyyatı haqqında çoxlu məqalələr yazıb mətbuatda çap etdirirlər.

Diplomat kimi Ukraynada fəaliyyət göstərən Yusif Vəzir Çəmənəminli həm də tələyinə Ukraynada tələbəlik həyatı yazılmış Azərbaycanın görkəmli ictimai xadimlərindən biri olmuşdur. Yusif Vəzir 1910-cu ildə Kiyevdəki Müqəddəs Vladimir adına İmperator Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olur. Yusif Vəzirin Kiyevdəki 5 illik tələbəlik dövründə o vətəni ilə heç bir zaman

əlaqəni kəsmir. Yusif Vəzir Bakıda nəşr olunan qəzetləri və jurnalları müntəzəm olaraq alır və Azərbaycanda baş verən hadisələrlə yaxından tanış olurdu. Eyni zamanda öz yazılarını da Bakıda çıxan qəzetlərdə çap etdirirdi. 1911-ci ildə maarif və mədəniyyətin düşməni olan irticanın güclü vaxtında Şəki şəhərində ilk qadın həkim Xədicə xanım Əlibəyovanın redaktorluğu altında «İşıq» adlı ilk qadın jurnalı buraxılmağa başladı. Yusif Vəzir ona göndərilən jurnalı oxuyandan sonra Kiyevdən Xədicə xanıma göndərdiyi məktubunda yazırdı: «Arvadlarımızın zülmət içində yaşadığı bir zamanda onlar üçün öhdənizə götürdüyünüz qəzetə nəşri böyük və müqəddəs bir vəzifədir. Bu böyük vəzifəni lazımcınca ifa edib, məqsədə nail olmaq da çox hünər, çox cəsarət istəyir» [6. s.37].

Yusif Vəziri düşündürən əsas məsələlərdən biri də Azərbaycan dilində kitabların nəşri və yayılması olmuşdu. O, bu məqsədlə Kiyevin ali məktəblərində təhsil alan azərbaycanlı tələbələrdən ibarət xüsusi nəşriyyat heyəti təşkil etmişdi. Bu barədə Yusif Vəzir 1911-ci il iyun ayının 3-də «Səda» qəzetində çap etdirdiyi Kiyevdə heyəti – nəşriyyat təşkili məqaləsində yazırdı... «Kitabçalar bir ədəbiyyata dair olmayıb, siyasi, tibbi, tarixi, iqtisadi məsələlərdən də bəhs edəcəkdir» [6. s.74].

Yusif Vəzirin xalq nağıllarından götürülmüş uşaqlar üçün yazdığı məşhur «Məlik Məmməd» nağılı 1910-cu ildə Kiyevdə yazılmış və 1911-ci ildə kitabça şəklində nəşr olunmuşdur. Kiyevdəki nəşriyyat heyəti Azərbaycanın tarixinin yazılması təşəbbüsünü də irəli sürürdü. Bu barədə Yusif Vəzir 1913-cü il mart ayının 12-də «Sədayi-həqq» qəzetində çap etdirdiyi «Biz kimik?» məqaləsində yazırdı: «... Tarixin millətimizə nə qədər mənfəəti olduğunu nəzərə alıb Kiyev müsəlman studentlərinin nəşriyyat heyəti ərbbabi qələmimizdən Azərbaycan tarixini yazmağı rica edir. Tarix müxtəsər və sadəcə Azərbaycan dilində olmalıdır. Onu heyət təb etdirməyi öhdəsinə götürür və bundan əlavə tarix müəllifinə mükafat da verməyi vəd edir». Yusif Vəzir 1912-ci ildə «Yeddi hekayə», 1913-cü ildə isə «Həyat səhifələri» adlı kitablarını Kiyevdə çap etdirir. Onların hər nüsxəsini Qori Müəllimlər Seminariyasının müəllimi, görkəmli ədəbiyyatşünas Firudin bəy Köçərliyə göndərir. Firudin bəy kitabçaları aldıqdan sonra Qoridən Kiyevə göndərdiyi məktublarla Yusif Vəzir yaradıcılığına, onun mədəniyyət sahəsində xidmətlərinə yüksək qiymət verir.

Beləliklə, Yusif Vəzirin Kiyevdəki 5 illik tələbəlik həyatı ədəbi və elmi sahədə çox əlverişli olmuşdu. O zaman o, dini məsələ, qadın məsələləri və uşaq tərbiyəsi ilə son dərəcə maraqlanırdı. Nəticədə «Arvadlarımızın halı», «Qanlı göz yaşları», «Ana və analıq» kitabları meydana çıxır. 1915-ci ildə Birinci Dünya müharibəsinin gedişi ilə əlaqədar olaraq alman hücumundan çəkinən çar hökuməti Kiyev Universitetini müvəqqəti olaraq Saratova köçürdüyü üçün Yusif Vəzir universiteti 1915-ci ildə Saratovda bitirir. O, universiteti bitirdikdən sonra Saratov məhkəmə palatasında hakimlik vəzifəsinə namizəd qəbul olunur. Yusif Vəzirin tutduğu vəzifə maaşsız olduğu üçün bir neçə aydan sonra başqa iş axtarmaq üçün Kiyevə üz tutur. Orada «Zemstvo» təşkilatına daxil olub cəbhəyə yollanır.

Rusiyada Fevral inqilabı baş verən zaman Yusif Vəzir Qalitsiyada idi. Yusif Vəzir 1917-ci ildə Qalitsiyadan Kiyevə gəlir. Orada siyasi təşkilata ehtiyac olduğunu hiss edib Kiyevdə oxuyan azərbaycanlı tələbələri ətrafına topla-

yaraq Türk Ədəbi Mərkəziyət Müsavat firqəsi Kiyevdə şöbəsini yaradır. Həmin şöbəyə başçılıq etmək üçün Yusif Vəzir sədr seçilir. Yusif Vəzir həmin təşkilatda işlədiyi dövrdə «Azərbaycanın muxtariyyəti» və «Biz kimik və istədiyimiz nədir?» kitablarını yazıb çap etdirmişdir.

1918-ci ildə vətəndaş müharibəsi ilə əlaqədar Azərbaycanla rabitə kəsilir. Yusif Vəzir vətəndə baş verən hadisələrdən heç bir informasiya almadığı üçün tutduğu vəzifəsini müavininə tapşırır Simferopola gedir. Orada bir neçə ay ləngidiyi üçün ədliyyə direktorluğunda məsləhətçi işləyir. Kırımdakı «Millət» qəzetində «Azərbaycan və azərbaycanlılar» adlı məqaləsini çap etdirir və Litva tatarlarının tarixi ilə maraqlanaraq onların yaranması və vəziyyəti haqqında tədqiqatın nəticəsi olaraq yazdığı «Litva tatarları» adlı kitabçasını 1919-cu ildə Simferopolda (Ağ məscid) çap etdirir.

Yol şəraiti yaxşılaşan kimi Yusif Vəzir Odessaya gedir. Müharibə ilə əlaqədar yollar bağlı olduğu üçün Yusif Vəzir Odessada iki ay qalmalı olur. O, Vətənə qayıtdıqda «Azərbaycan» qəzetində «Xarici siyasətimiz», «Milli və mədəni işlərimiz» başlıqlı silsilə məqalələrini çap etdirir. Yusif Vəzir bir müddət Bakıda qaldıqdan sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Nazirlər Şurasının sədri Nəsim bəy Yusifbəyovun təklifi ilə 1919-cu ildə yeni yaranmış cümhuriyyətin səfiri kimi İstanbula göndərilir. Yusif Vəzir İstanbulda diplomatik işlə məşğul olmaqla yanaşı, öz ədəbi fəaliyyətini də davam etdirir. Belə ki, Azərbaycanı və Azərbaycan ədəbiyyatını türk aləminə tanımaq üçün elmi müşahidələrlə zəngin olan «Azərbaycan ədəbiyyatına bir nəzər», «Tarixi-coğrafi və iqtisadi Azərbaycan» adlı kitablarını yazıb 1921-ci ildə onları İstanbulda çap etdirir.

Yusif Vəzir Çəmənəzəminlinin 1918-1920 illərdə Kırımın Ağməscid (Simferopol) şəhərində «Millət» qəzetində 30-a yaxın məqaləsi çap edilmişdir.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Yusif Vəzir tutduğu vəzifəsinin artıq bitmiş olduğunu elan edib, Parisdə Siyasi Elmlər İnstitutunun diplomatiya fakültəsində təhsil alan kiçik qardaşı Mirinin (Mirabdulla) yanına gedir. Lakin qardaşının ölümündən sonra Parisdə də yaşamaq Yusif Vəzir üçün qeyri mümkün olur, o böyük çətinliklərdən sonra 1926-cı ildə vətəninə qayıdır.

1937-ci ildə «Ədəbiyyat» qəzetində Çəmənəzəminlini əks-inqilabçı olmaqda ittiham edən yeddi məqalə çap edilir. Onu «Studentlər» və «Qızlar bulağı» (bu romanları o, Ukraynada yazmışdı) kimi romanlarında mənfi obrazlar vasitəsilə əks-inqilabi fikirlər təbliğ etməkdə ittiham edirdilər. İçində olduğu təhlükəni dərk edən Çəmənəzəminli əlyazmalarının böyük bir hissəsini yandırır. 1937-ci ildə o, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının üzvlüyündən çıxarılır və bununla da iş tapmaq imkanını itirir. Həyatını xalqın istiqlaliyyətinə və tərəqqisinə həsr edən Yusif Vəzir özündə heç bir günah görməyib 1937-ci il may ayının 20-də Azərbaycan K(b)P-nin Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi M.C.Bağirova ərizə ilə müraciət edir. Yusif Vəzir M.C.Bağirova yazdığı ərizənin cavabının gəlməsindən əlini üzərək 1937-ci il iyun ayının 8-də Ümumittifaq K(b)P-nin baş katibi İ.V.Stalinə ərizə ilə müraciət edir. Bu ərizədən də cavab gəlmir. Yusif Vəzir 20-25 gün Moskvada qalıb Stalinə yazdığı ərizə barədə Mərkəzi Komitəyə müraciət edir. Lakin oradan da heç bir cavab ala bilmir. Çarəsiz qalan Yusif Vəzir Bakıya qayıdır. 1938-ci ildə «Kommunist» qəzetində çıxan bir

elanda bildirilirdi ki, Özbəkistan SSR-in Urgənc şəhərindəki Xarəzm Vilayət Pedaqoji İnstitutunda rus dilində dərs deməyə müəllim yeri tutmaq üçün müsabiqə elan olunur. Yusif Vəzir sənədlərini toplayıb Urgənc şəhərinə göndərir. Müsabiqədən keçib, rektorluqdan dəvət alır. 1938-ci ilin avqust ayında Yusif Vəzir Urgəncə yola düşür. O, Urgənc Pedaqoji İnstitutunda baş müəllim və eyni zamanda İnstitut Kitabxanasına müdir təyin olunur. 1940-cı il yanvar ayının 25-də Yusif Vəzir Urgəncdə həbs edilib Bakıya gətirilir. O, altı aya yaxın Keşlə həbs düşərgəsində saxlandıqdan sonra 1940-cı ilin iyul ayının 3-də Nijni Novqorod vilayətinin Suxobezvodnaya stansiyasındakı həbs düşərgəsinə göndərilir. Yusif Vəzir Çəmənəmli 1943-cü il yanvar ayının 3-də Nijni Novqorod vilayətinin Suxobezvodnaya stansiyasındakı həbs düşərgəsində aclıqdan və ürək tutmasından vəfat edir. Səhəri gün – 1943-cü il yanvarın 4-də Yusif Vəzir Çəmənəmli Betluqa çayının sahilindəki qəbiristanlıqda dəfn olunur. 1956-cı ildə isə Yusif Vəzirə bəraət verilmişdi [6.s 252].

1920-ci il aprelin 28-də Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulması nəticəsində Azərbaycan SSR yaradıldı. Bu əslində Azərbaycanın formal müstəqilliyi demək idi. 1922-ci il dekabrın 30-da I Sovetlər qurultayında RSFSR, Ukrayna, Belarusiya və ZSFSR-in (məlum olduğu kimi, onun tərkibinə Azərbaycanda daxil idi) vahid dövlətdə birləşməsi nəticəsində SSRİ-nin yaradıldığı elan edildi.[7.s.318] Bununla da Azərbaycanın formal müstəqilliyi belə ləğv olundu.

Bütün bu hadisələrdən sonra Ukrayna-Azərbaycan arasında müstəqil siyasi münasibətlər olmasa da ölkələrimiz əməkdaşlığın bir sıra sahələrində, o cümlədən tələbə-mütəxəssis mübadiləsi aparmaqla xalqlarımız arasında mövcud olan bağların daha da möhkəmləndirilməsinə çalışıblar. XX əsrin əvvəlləri Ukraynanın təhsil müəssisələrinin məzunları sonradan Ukraynanın və Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında böyük və nümunəvi fəal şəxslərdən olmuşdular. Onların siyasi baxışları bu gündə ukraynalıların bizə olan münasibətlərində dərin iz buraxmışdır. O gənclərin nümunəvi həyatları bu günkü gənclərə bir mesajdır. Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti dövründə məhz Ukraynada təhsil almış tələbələrin fəaliyyətlərini geniş işıqlandırmaq lazımdır. İllər öncə Şərqdə qurulan ilk Demokratik Respublika qısa tale yaşamasına baxmayaraq tarixlərdə əbədi qalacaqdır. Hər bir Azərbaycandan kənarında təhsil alan tələbəyə də bu nümunəvi bir yol olacaqdır. Ukraynaya təhsil ardınca gedən tələbələrimizin sayı bu gündə kifayət qədərdir. Müxtəlif sahələr üzrə mütəxəssis hesab olunan yüzlərlə azərbaycanlı Ukrayna Respublikasına köçərək buranı özlərinə daimi yaşayış məskəni seçmişlər. Bunun nəticəsində Kiyev, Xarkov, Odessa, Lvov, Kırım şəhərlərində və Valın, Vinnitso, Dnepropetrovsk, Donetsk, Zakarpatye, Zaporodje, Jitomir, İvano-Frankovsk, Kirovoqrad, Nikolayev, Poltava, Rovina, Ternopol, Suşk, Xerson, Xmelnitski, Çerkask, Cerniqo, Cernovisti vilayətlərində soydaşlarımız məskunlaşmışlar. Azərbaycanlılar məskunlaşdıqları şəhər və vilayətlərin ictimai işində fəallıq göstərirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Гасымлы М.Д., Купчик О.Р., Дамиров А.У. Украинско-Азербайджанские политические отношения: история и современность. Киев: Издательский дом Дмитрия Бурого, 2012. С.160; Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917–1920: Навч. посіб. – Киев, 1997, с. 20-21;
2. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917–1923 рр.: Монографія. – Тернопіль, 2009, 520 с.
3. Купчик О., Дамиров А. К вопросу об Украина-Азербайджанских дипломатических отношениях в 1917-1921 гг.//Diplomatiya aləmi - Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin jurnalı, 2011, №30, с.62-63
4. Qəhrəmanova X. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Ukrayna ilə əlaqələrin tarixi//Müsəlman Şərqində ilk parlamentli Respublika. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı, 21-23 may, 2018, (s. 625-630) s.1112
5. Мир-Абульфат-хан(Ага-хан) Талышинский Первый азербайджанский травматолог-ортопед/ [https://www.ourbaku.com/index.php/Мир-Абульфат-хан \(Ага-хан\)Талышинский- Первый азербайджанский травматолог-ортопед](https://www.ourbaku.com/index.php/Мир-Абульфат-хан_(Ага-хан)Талышинский-Первый_азербайджанский_травматолог-ортопед); Врач, заложивший фундамент науки о травматологии в Азербайджане/ <https://time.net.az/2018/09/19/врач-заложивший-фундамент-науки-о-тр/>
6. Vəzirov O.Y. Azərbaycan Respublikasının Ukraynada və Türkiyədə ilk səfiri. Bakı: Nərgiz nəşriyyatı, 2007, 312 s.
7. Azərbaycanın xarici siyasəti: Sənədlər məcmuəsi. 2004. Birinci hissə. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi. Bakı: Garisma MMC, 2009, 816 s.

Хатира Кахраманова

ОБЗОР ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В УКРАИНЕ

РЕЗЮМЕ

Благодаря азербайджанским студентам, обучающимся в Украине в начале XX века, украинская общественность начала узнавать об Азербайджане, а азербайджанская общественность об Украине. 25 января 1918 года с созданием Украинской Народной Республики, украинский народ, и 28 мая того же года, с созданием первого на Востоке демократического государства – АДР, азербайджанский народ был освобожден от царского гнета, длившегося много лет. В 1918 году было официально достигнуто соглашение об обмене делегациями правительства УНР и правительства АДР. В статье рассматриваются дипломатические связи между Украин-

ской и Азербайджанской республиками, написано о целях и задачах созданных комиссариатов и анализированы их связи. Дана информация об основателях азербайджано-украинской дипломатии в 1918-1920-х годах.

Khatira Gahramanova

**HISTORICAL ANALYSES OF RELATIONS WITH UKRAINE
DURING THE AZERBAIJAN DEMOCRATIC REPUBLIC**

SUMMARY

At the beginning of the 20th century, thanks to the Azerbaijani students studying in Ukraine, the Ukrainian people began to be informed about Azerbaijan, and the Azerbaijani people about the Ukraine. On January 25, 1918, with the establishment of the Ukrainian People's Republic Ukrainian people and with the establishment of the ADR - first democratic state in the East, the Azerbaijani people were freed from the Tsarist occupation that lasted for many years. In 1918, it was officially agreed to exchange the representatives between the URR and the ADR governments. The article was devoted to the diplomatic relations between the Ukraine and Azerbaijan Republics during the ADR, the goals and objectives of the created commissariat and the relationships were analyzed. The article provides with information about the creators of the Azerbaijan-Ukrainian diplomacy during the years 1918-1920.